

ԲԱՐՈՅՆԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԿԱՆ, ԱՐՈՒՍՏԳԻՏՆԿԱՆ

Է. ՅԱՐԻ 1893

Տարեկան 10 Փր. սևի 4 յր.:
 Հեղասխեսյ՝ 8 Փր. սևի 2 յր. 50 կ.:
 Մեկ թիւ կ'արժէ 1 Փր. — 50 կոպ.:

ԹԻՒ 5 ՄԱՅԻՍ

Ա Ր Ս Ո Ւ Մ Ն Կ Ա Ն

Մ Ա Ց Ե Ն Ա Ր Ա Վ Ա Ն

ԵՐԹԵՒ ԳՆՏՄՈՒԹԵՆ ՀՆՏԿՈՏՈՐԸ

2129

« Եւրոպայի յօգուածը չունակի
 մտով խաւրած է Դմբա-
 գրութեանս արտ 1893 տար-
 ւոյ Մարտին՝ մեր ընթեր-
 ցողաց արդէն ծանօթ նայազետն
 Փր. Կոնիքի: Իւր գլուխը զառ-
 դիւրն լնգուաւ է, զոր նայելն
 թարգմանութեամբ կը նմուկայ-
 ցենմեր մեր ընթերցողաց:

ՍՄԻ:

Լեզուի Պատմութեան քանի մը Հատա-
 կոտորներ կը խաւրեմ Ձեզ՝ շատ հին երկա-
 թագիր տաւերով գրուած, զորոնք Լեոնի Մա-
 տենագարանի թիւ. 15 ձեռագրին կազմին մէջ
 գտած եմ մտտիս: Այս ձեռագիրը ծխական

213

նիւթեր կը բովանդակէ, որմ փարիզի Մատենա-
 դարանին համար ընդօրինակութիւն մ'եղած է.
 Եւ այց շեմ գիտեր թէ արդեօք ընդօրինակողն
 ուշագրութիւն զարձուցած է թէ ոչ՝ այս հա-
 տակոտորը վրայ: Հատակոտորներուն առաջին
 տողերն անընթեանն են. եւ կազմին գործածե-
 լաւ համար ձողաչայեաց կերպով եւ գրու-
 թեան մէջն կարած են իւրաքանչիւր էջն եր-
 կու սինեթուն միջն կամ միւսին իւրաքանչիւր
 տողն կամ սկիզբը եւ կամ վերջը: Այս պա-
 կասուար տողերը լրացուցի Նիդըի Պատմութեան
 1892 տարուց Մտկուայի հրատարակութեան
 համեմատ, տնկիւնուար փակագիծներու մէջ
 դնելով այս յաւելուածները: Հատակոտորքս
 մագաղաթն են՝ որ քիչ մը վնասուած է եւ
 դեղնած. իւրաքանչիւր էջը քսան տող ունի:
 Իւրաքանչիւր կտորին առաջին տողն անըն-
 թեանն է:

Միտ դնել կու տամ որ առաջին սեան
 տողերուն վերջին տառերը շատ խանդարուած
 են, նոյնպէս շատ քառ կրնամ սխալ կարդա-
 ցած ըլլալ: Սակայն յամենայն դէպս այս Ա
 սեան մէջ եղած բնագիրը չէր նմաներ երբեք
 այն բնագրին հետ՝ զոր այսօր կ'ընթեանուեր
 հրատարակութեանց Բ սեան նախընթաց մա-
 սին մէջ:

- 10. ԻՍՍՂ Ե՛՛՛ ԻՐՄԻՐՈՆՆԻՅՈՅ՝ [Ընդարդեմանկէ] ԼԱՎԻՐ
- 11. ԸՆԻՐՈՉՅԱՐԻՅԻ, ԼԻՒԵՐ [տարացնեհանճ] ԵԱՅԻՄԻՐՈՒ
- 12. ԹԻԼԼՂՍԻՐՈՒՄՈՒՅԿԱՆ [Ընդեկեղեցեոյ] ԲԵՉՈՒՄԻ-
- 13. ԻԿԵՂԵՂՈՒՄԻՐՈՒՄՈՒՅ [Ընամբկամար] ՉՈՒՆԲԵ
- 14. ԼԻՐԱՎ, ՆՐԱՐԵՅԱՆՅԱՊԵՆՈՒ [հայտորեաննէ] ՈՒՐԵՅԱ
- 15. ԴԱՆԻՐՈՅՆԵՐՈՒՄՈՒՅ [տարեհանոյողայ] ԼԱՆԻՈՒ
- 16. ԼԻՒՄՈՒՄՈՒՄՈՒՄՈՒՅ [Էրեղեղեկարար] ՅԵՆՆԻՐ
- 17. ԵՂԵՂԵՂՈՒՄՈՒՅ [Էրեղեղեկարար] ԼԱՆԻՈՒ
- 18. ԼԻՒՄՈՒՄՈՒՄՈՒՄՈՒՅ [Էրեղեղեկարար] ՅԵՆՆԻՐ
- 19. ՉԻՐՈՒՄՈՒՄՈՒՄՈՒՅ [Էրեղեղեկարար] ԼԱՆԻՈՒ

Այս վերջին հասակոտորին աւելի սկզբաւնէն տող մ'իկան Ք քան թէ վերջէն: Բ սեան կրկու վերջին տողերուն ծայրի տառերը չենք կրկար գտնել արդէն տպագրեալ բնագրաց մէջ:

Հասակոտորն որչափ ալ պակասաւոր են՝ կ'ապացուցանեն որ Յըջէի բնագիրը յառաջ շատ տարբեր էր անկէ՝ զոր պայտ տպագրութիւնը մեր առջեւ կը դնեն: Այս տարբերութեանց ամենէն աւելի աչքի դարձողները հոս կը գնենք ի մի ամփոփուած ըստ իւրաքանչիւր հասակոտորին:

Հասակոտոր 1: Առաջին հասակոտորին Բ սեան նախընթաց մասին բնագիրը բոլորովն ուրիշ էր քան զայն՝ զոր այժմ կ'ընթեռնուը. վասն զի արդի տպագրութեանց մէջ չենք գտներ Ա սեան տողերուն վերջին տառերը:

Հասակոտոր 2: Այժմու տպագրութեանց ինն տողերը՝ «անորոք լնէր, բառերէն մինչև իշտալ քորիւտայ», բառերը՝ յետասմու ընդմիջարկութիւն (interpolation) են: Նոյնպէս օտարամուտ են «այ Կ՛նէր, բառերէն վերջն եղած տողերը մինչև «ճարեցու»:

Հասակոտոր 3: «Այ որ, բառերէն սկսեալ մինչև «կորեցու» է Բրեյտոս» խօսքը ** կը

պակսի արդի ձեռագրաց եւ հրատարակութեանց մէջ:

Հասակոտոր 4: Այս մասին 10—13 փոքրիկ տողերուն մէջ պատմուած կը գտնենք այն որ արդի հրատարակութեանց մէջ մէկուկէս մեծագիր էջ կը լեցընէ: Այստեղ ուրեմն մեր (նորագոյն ժամանակի) ձեռագիրը անհետեւ մեծութեամբ ընդմիջարկութիւն մը կը ներկայացընեն: * Իսկ 10^ր տողին համար՝ պէտք է կրկին անգամ համեմատել հասակոտորը, վասն զի գուցէ տառերէն մէկ քանին սխալ կարգացած ըլլամ:

Բայ աստի այս 4^ր հասակոտորին կէտերը տպագրութիւնը նոր գլուխ մը կը սկսին: Հասակոտորը նիւթոյ այս բաժանումը չ'ընդունիր, որ թերեւս համեմատ է այն ծրագրին՝ զոր Երզնէ իւր Պատմութեան սկիզբը կը նախագծէ ընելով թէ իւր բոլոր պատմութիւնը պիտի աւանդէ «յեմն Բրեյտոս»:

Համառօտ ընելով հասակոտորն կը ցուցընեն՝ բայ թ մանր տարբերութիւններէն նաեւ զայն որ հեղինակի գործը պարունակող ձեռագիրը շափազանց կերպով կերպարանափոխ եղած ու ընդմիջարկութիւններ տաած են՝ համեմատութեան ծ դարէն ետքը:

Փարիզ, 1893 Մարտ. Թ. Կ. ԿՄՆԻՐԻՐ

* Իստի վնննտկոյ տպագրութեան էջ 92, 24—36 կողքը:
** Որ վնննտկոյ տպագրութեան էջ 93, տող 28 իտպէն նոյն պիտի գար:

* Այս մասն է վնննտկոյ տպագրութեան էջ 93, 33—95, 26: